

УДК 368.574 (477)

СТРАХОВИЙ ЗАХИСТ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ НАСЕЛЕННЯ В КОНТЕКСТІ ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ АВАРІЇ НА ЧОРНОБИЛЬСЬКІЙ АЕС

О.М. Віленчук

Державна агроекологічна академія України, м. Житомир

Запропонована ефективна система страхового захисту ядерних та енергетичних ризиків в контексті правового забезпечення соціально економічних інтересів населення.

Вирішення проблем оптимізації природокористування, що основана на концепції сталого розвитку, вимагає перетворення всієї господарської діяльності на екологічно безпечну, тобто таку, яка в достатній мірі відповідає б умовам гармонійного розвитку суспільства і природи.

Нинішня екологічна ситуація в Україні характеризується як глибоко еколого-економічна криза, котра зумовлена недостатньою увагою до проблем охорони навколишнього середовища і відсутністю дієвих механізмів відшкодування збитків, нанесених в результаті надзвичайних ситуацій.

За останні роки спостерігається зростання збитків, пов'язаних з технологічними аваріями, глобальними змінами клімату, руйнуванням озонового шару, надмірним забрудненням атмосферного повітря, накопиченням відходів, особливо токсичних та радіаційних, зниженням біологічного різноманіття. Аварія на Чорнобильській атомній електростанції 1986 року з її величезними медико-біологічними наслідками спричинила в Україні ситуацію, що наближається до рівня глобальної екологічної катастрофи. Загальний обсяг збитків спричинених Чорнобильською аварією досягає понад 140 млрд. дол. США.

Особливе занепокоєння викликає демографічна ситуація у державі. В Україні з 1991 року відсутній приріст населення, а тривалість життя на 6 років нижча, ніж у розвинутих країнах. Темпи зростання загальної захворюваності за останні роки становлять близько 351. В Житомирській області проживає 465,7 тис. чоловік, які мають статус потерпілих, або кожен третій житель. Чисельність населення забрудненої зони становить 381,7 тис. чоловік.

Такий стан справ з екологією в країні вимагає пошуку нових джерел фінансування, природоохоронних заходів. В умовах дефіциту бюджетів усіх рівнів, низької платоспроможності як населення, так і переважної більшості підприємств страхування набуває ролі важливого фінансового джерела відшкодування збитків, які спричинені надзвичайними ситуаціями.

Страхування необхідно розглядати як соціально-економічний інститут, який спрямований на задоволення фундаментальних потреб суспільства, його груп та окремої людини, а також майнових та інших інтересів, які можуть постраждати внаслідок техногенного впливу.

З метою використання ефективних засобів цивільного захисту населення від техногенних катастроф, необхідно розвивати систему страхування і страхового виховання населення, що дасть можливість сформувати необхідні страхові резерви, а також дозволить частково зменшити витрати обласних та місцевих бюджетів на запобігання та ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій.

Програмою розвитку страхового ринку України до 2005 року і на перспективу до 2010 року передбачено створення ефективної системи страхового захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб, що забезпечується реальною компенсацією збитків, спричинених в результаті непередбачених природних явищ, техногенних аварій та негативних соціальних наслідків за рахунок резервів страхових компаній.

Впродовж років в Україні серед вчених і практиків активно дискутується питання про запровадження обов'язкового страхування цивільної відповідальності оператора ядерних

установок. Проте цей процес досі гальмується відсутністю механізму його здійснення та необхідної правової бази.

В усьому світі, починаючи з 70-х років, запроваджені механізми здійснення цього виду страхування, визначені межі відповідальності оператора, страховиків та держави, створені ядерні пули, через які здійснюється цей вид страхування, адже ризик настільки великий, що жодна, навіть найпотужніша страхова компанія не може самостійно прийняти його на себе.

В зарубіжних країнах світу майнове страхування підприємств і установок, на яких застосовується ядерні та радіаційні технології, страхування проводиться в обов'язковому порядку.

В Україні використання світового досвіду стає ще актуальнішим з огляду на те, що наша держава належить до країн із значним потенціалом ядерної індустрії. На її території розміщені 5 підприємств по видобутку та переробці радіоактивної руди. Діяльність біля 5 тисяч підприємств та організацій пов'язана з використанням джерел іонізованого випромінювання. В нашій країні функціонують 4 атомних електростанції, які здійснюють непомірний тиск на навколишнє середовище. Закриття Чорнобильської АЕС не вирішує основних екологічних проблем. Наслідки техногенної катастрофи будуть хвилювати суспільство ще не один десяток років. Одна з головних причин такого становища полягає у тому, що протягом тривалого часу в нашій державі була відсутня система правового регулювання відносин в процесі використання ядерної енергетики.

В колишньому СРСР і, на жаль, поки що в Україні, відсутній законодавчий механізм правового захисту від несприятливих наслідків ядерних інцидентів. Саме тому в результаті чорнобильської катастрофи не було забезпечено адекватного і економічно обґрунтованого відшкодування збитків особам, що потерпіли внаслідок цієї аварії. В наукоємких галузях – таких, як атомна промисловість та енергетика, визначена ймовірність настання ризику вважається проблематичними завданнями, тому що розвиток страхування в цих галузях вважається особливо складним.

У 1996 році Україна приєдналася до Віденської конвенції про цивільну відповідальність за ядерну шкоду і прийняла повні зміни та доповнення до свого внутрішнього законодавства але за відсутністю відповідного механізму впровадження цього законодавства, страхування ядерних ризиків на сьогоднішній день практично не проводиться.

Враховуючи світовий досвід і вимоги чинного законодавства України, у 1996 році був створений Ядерний страховий пул України, діяльність якого в певному сенсі гальмується через те, що й досі він не отримав законодавчого закріплення. Не зважаючи на проблеми законодавчого характеру і враховуючи соціально-економічне становище в Україні, страховики-члени пулу розробили свої пропозиції для перехідного періоду, які стосуються страхування цивільної відповідальності операторів ядерних установок найбільш раціональним шляхом.

Такий механізм дозволить забезпечити реальний захист інтересів оператора; перестрахувати ці ризики за кордоном і тим самим увійти у міжнародну спільноту. Міжнародна співпраця на ринку страхових послуг дозволить створити додаткове надходження валютних коштів з-за кордону в українську економіку шляхом отримання в перестрахованні іноземних ризиків.

Страхування ядерних ризиків, в тому числі страхування цивільної відповідальності оператора ядерних установок, має цілий ряд особливостей.

По-перше, це ризики, наслідки настання яких важко перебачити і які мають потенційно катастрофічний характер.

По-друге, міжнародними конвенціями та національним законодавством України встановлений занадто високий для однієї страхової компанії рівень відповідальності оператора (за курсом НБУ на сьогодні це більше 2 млрд. гривень).

По-третє, складність цього ризику полягає в тому, що, наприклад, деякі хвороби внаслідок радіаційного опромінення проявляються не одразу, а через певну кількість років, і тому міжнародними конвенціями та національним правом багатьох країн встановлені терміни позовної давності, достатні для узгодження медичних та правових проблем, середньою тривалістю до 10 років з дня настання ядерного інциденту та до 20 років з дня виникнення цього ядерного інциденту, якщо ядерна шкода, завдана ядерним інцидентом, пов'язаним з

ядерним матеріалом, який під час цього інциденту був викрадений, загублений, викинутий чи залишений без догляду. А право на подання позову про відшкодування ядерної шкоди, заподіяної життю і здоров'ю особи, не обмежується строком давності.

Майже всі держави, які експлуатують ядерні установки, ще 50 років тому пішли шляхом створення ядерних пулів для здійснення колективного страхування таких складних і серйозних ризиків.

Практичне запровадження страхування ядерних ризиків, а також забезпечення соціально-економічних інтересів громадян має бути зваженим і поступовим. Слід іти від простих страхових операцій до складних у міру нагромадження досвіду, від регіональних експериментів до запровадження страхування в екологічно найнебезпечніших регіонах і у всій Україні.